

ASZALÓS JÁNOS EMLÉKEZETE

Néhány évvel ezelőtt egy hétéves kislánnyal beszélgettem, ő a szüleit várta, én egy osztálytársát. Megkérdeztem tőle, hogy milyen volt a hittanóra. Elgondolkodtató választ adott. A tanár mindent tud Istenről, de semmit sem tud a Gonoszról, mondta. Nem mertem tovább kérdezgetni a kislányt, féltem, hogy a varázslat szétfoszlik, hogy magyarázni kezdi, hogyan is értette, amit mondott; de a legkisebb jele sem volt annak, hogy indokolni akarná feltehetőleg szilárd véleményét. (Futólag beleborzongtam abba a feltételezésbe, hogy magát a bűnösök közé sorolja.)

Gyakran jut az eszembe ez a fenti beszélgetés, és különös erővel most, hogy Aszalós János (1931–2016) matematikus, teológus, tanár és tanítvány meghalt, merthogy ő azok közül a kiválasztottak, kevesek közül való volt (akárcsak a kislány szemében a hittanár), akik nem tudnak a Gonoszról, nem feltételezik a rosszindulatot, nincsen meg bennük a szükséges önvédelem, a többiek iránti gyanakvás, a másik megítélésének készítése vagy képessége. Vasárnapi összejeveteleinket egyetlen egyszer sem hallottam, hogy rosszat mondott volna másról, nemhogy közömbös idegenekről, a diktatúrák kiszolgálóiról, börtönőrökről, kihallgatókról — akikről pedig jócskán volt személyes tapasztalata. Mintha egy másik világban élt volna, mint baráti társaságunk többi tagja. Az egyetlen ember volt, akit a — Karamazov Aljosa-i értelemben vett — szentek és fogyatékosok közé sorolhatnék. Meghajolt, mint Szonja a gyilkossá vált Raszkolnyikovra váró szenvedés előtt, ellenségeit, feljelentőit részvétre szoruló szerencsétleneknek látta. Utolsó találkozásunkon az Európát előzőnlő menekültáradat kezelésének lehetséges módjáról vitatkoztunk. János álláspontja még baráti társaságunk keresztényi, jézusi mintára törekvő, de némi racionalitást is magában foglaló álláspontján is túltett. *És ha Európa nem lesz keresztény többé (kérdés persze, hogy ma annak tarthatjuk-e még)?* — kérdezte, és válaszolt is azonnal rá, mindnyájunknak és önmagának. *A szeretet példája akkor túlél mindnyájunkat, és diadalmaskodik.* Soha megrendítőbb — önfeladóbb, következetesebb, keresztényibb választ nem hallottam.

TAKÁCS ZSUZSA

Elhangzott az Aszalós Jánosért mondott hálaadó szentmisén a Pasaréti Páduai Szent Antal ferences templomban, 2016. szeptember 24-én.

A KERESZTÉNY ÉRTELMSÉGIEK SZEREPE KORUNK TÁRSADALMÁBAN

Hívő kereszténynek lenni létformát jelent, mint ahogy a tudatos értelmiségi lét is tekinthető létformának, azonban két különböző létformáról beszélhetünk. Egymáshoz való viszonyuk, társadalmi hatásuk, esetleges összekapcsolásuk a legizgalmasabb kérdések közé tartozik gyorsan változó, válságoktól és konfliktusoktól zilált világunkban.

A hívő keresztény ember, a hittel megajándékozott ember fogalma megközelítőleg egységesnek tekinthető. Ugyanakkor az értelmiség definíciója a különböző szociológiai iskolák¹ szerint is eltérő, és nem feltétlenül létformát értenek alatta, hanem elsajátítható tulajdonságon, képzettségen, integratív tudáson, gondolati függetlenségen alapuló valóságot, amelynek nem kritériuma a hit. Tanulmányomban a különböző értelmiség-definíciók közül — a széles körben elterjedt értelmezésen túl, mely szerint az értelmiséget a szellemi munkát végzők alkotják — a szociológiában alkalmazott megkülönböztetéseket követem. Feladatainak és lehetőségeinek szempontját figyelembe véve így különbséget teszek a szakértelmiségi és az érték-, illetve ideológia-kultúrateremtésben résztvevő alkotó értelmiségi, a közéletben aktívan résztvevő intellektuel értelmiségi és az intellektuel értelmiség részét képező, társadalomkritikát megfogalmazó kritikai értelmiségi között.²

Az istenhit — bármely vallás keretein belül — alapvetően meghatározza az adott személy világhoz való viszonyát. A hívő keresztény ember Krisztusban él, általa éli meg értelmiségi létét is. A keresztény (= krisztusi) életben a hívő és értelmiségi létforma viszonya nem passzív kapcsolat, a hit nem szűkíti be a gondolkodás szabadságát. Azzal, hogy Cirenei Simon vállára vette Jézus keresztjét, aktív részesévé lett a megváltás misztériumának. Hozzá hasonlóan minden keresztény meghívott arra, hogy bekapcsolódjék a megváltás művébe. Krisztus kereszthalála és feltámadása által nyertük vissza Isten gyermekeinek szabadságát, amely képessé tesz az önálló gondolkodásra, az önvizsgálatra, szemlélődésre, az önmeghaladásra. Megváltottságunk, isten-gyermeki szabadságunk egyben felelőssé is tesz minket, hogy aktívan vegyünk részt a világ sorsának alakításában, legyen szó saját emberi létünkéről, szűkebb vagy tágabb környezetünk életéről. Másként fogalmazva, keresztény létünk

meghatározza azt a létformát, amelyen keresztül viszonyulunk a világhoz, míg értelmiségi létünk esetleges, a tudás elsajátításának tényétől vagy szociológiai besorolástól függ.

Keresztény gondolkodói körökben is olvasható az a vélemény, hogy a keresztényi lét olyan keretet alkot, amely meghatározza gondolatainkat, viszonyunkat a környező világhoz, és amely gondolati korlátként behatárolja azt.³ A keresztény értelmiség fogalmát több gondolkodó önellentmondásosnak tartja, mivel úgy tekintik, hogy az értelmiségi lét egyik fontos eleme a gondolati szabadság, a hívó, vallásos embert pedig nem tekintik gondolatilag szabadnak. Az ilyen típusú megközelítés hibás, mert azt jelentené, hogy kizárólag a vallástalan ember lehet tökéletesen szabadon gondolkodó — szabadgondolkodó —, mert a véleménye kizárólag a racionalitáson alapul, amelyet nem korlátoz a hite és vallási előírások. 250 éves gondolati csúsztatás eredménye, hogy kizárólag a liberális gondolatokat tartjuk szabadoknak. Annyit hallottuk a liberális definíciókat, hogy sokszor úgy tűnik, mi keresztények is elfogadjuk azokat. Ha nem ezt tennénk, fel sem merülhetne a kérdés, hogy miként kapcsolódik egymáshoz a keresztényi és az értelmiségi létforma, hanem a két fogalom kapcsolatát természetesnek tartanánk.

A szabadon való gondolkodás a gondolat irányát határozza meg: mi az a pont, amely felé haladunk, tekintünk. A gondolataink azért kommunikálhatók, mert valamilyen struktúrába rendezzük őket, és ezen struktúra keretei között közöljük azokat a külvilággal. Logikai csúsztatás az a liberális vélemény, miszerint a keresztény gondolkodásban a hierarchikus struktúra korlátozza a gondolatok szabadságát. Nyilvánvaló, hogy a liberalizmus érvelési rendszere is strukturált, sőt belső logikai hierarchiával rendelkezik. Amennyiben a liberalizmus vagy bármely vallás gondolati struktúráját fogadjuk el, csak más struktúrában és egy másképp szervezett, más célrendszerrel rendelkező hierarchián belül mozgunk. A keresztény gondolati struktúra iránya túltekint az emberi léten, és az élő Isten felé tekint. Az a mi célfüggvényünk!

Ahhoz, hogy eljussunk a fogalmi szétválasztás gyökeréhez, érdemes alaposabban megvizsgálni, hogy a hit igazságának szintjén történt-e a két fogalom kettéválása, tehát a keresztény hit és a racionalitáson alapuló gondolati szabadság egymással összeférhetetlen-e, egymást kizáró vagy korlátozó fogalmak-e, vagy a szétválasztás pusztán emberi, hatalmi és strukturális szinten valósul meg. Teremtett világunk hierarchikus felépítésű, Krisztus hierarchikus egyházat hozott létre, egy olyan hierarchiát, amelyet a mai

modern szervezeti struktúrák is másolnak. Az egyházi hierarchiának, mint emberi szervezetnek, egyik fő működési elve a szubszidiaritás. A szubszidiáris egyház az autonóm gondolkodást támogató szervezeti forma. A katolikus egyházat a történelemben betöltött politikai, hatalmi szerepe, gyakorlata többször eltérítette a szubszidiaritás elvének követésétől, és következképp negatív megítélését eredményezte. Ennek a történelmi ténynek a következménye az, hogy sokszor az egyházra mint a szabad, önálló gondolkodást korlátozó tényezőre tekintenek.

Észre kell vennünk, hogy ezen tényezők gyakran emberi gyengeségből adódó korlátok, és nem a hit és nem Krisztus egyházának a korlátai. Fel kell ismernünk, hogy amikor gondolati korlátokról beszélünk, az érvelésben a hit igazságába belekeverjük az ember birtoklás- és hatalomvágyából fakadó politikai, erkölcsi és érzelmi korlátait. Mindezek embervoltunkból fakadnak, így mindnyájunk korlátai, a magát szabadgondolkodónak valló értelmiséginek és a hívőnek egyaránt.

Keresztény emberként kísértésünk, hogy a hit kegyelmét úgy éljük meg, mintha valami olyan plusz birtokában lennénk, amely magasabb rendűvé tesz, feljogosít minket az ítékezésre az úgynevezett szabadgondolkodókkal szemben. Érvényes ez a nem keresztény értelmiséggel tartott kapcsolatainkra is, amely fogalom nagyon tág, hiszen magába foglalja a nem keresztény hitű, továbbá a hittel nem rendelkező értelmiséget is. Viszonyunkat az értelmiség minden tagjához a megváltott ember szabadságának kell irányítania. Ellenkező esetben viszonyunk könnyen moralizálásba, ebből fakadó ítékezésbe, lenézésbe, álszentsége és birtoklás csapdájába torkollik.

A keresztény értelmiségnek a nem keresztényekkel folytatott párbeszédét megnehezíti, hogy a kommunikáció előítéletekkel terhes. Keresztény értelmiségként nem a hitünk igazáról kell meggyőznünk a kommunikációban részt vevő másik felet, hanem a felmerülő társadalmi, kulturális, szakmai kérdésekről hitünk fényében kell tudnunk véleményt alkotni, megoldásokkal előállni. Határozottan és élesen el kell elhárítanunk az emberi létből fakadó gyengeségek, hibák összecsúsztatását a kereszténységgel.

Értelmiségiként, értelmiségi dimenzióban kell tudni közlekednünk és érvelnünk! Ahhoz, hogy ebben az értelmiségi szinten folyó diskurzusban helyesen jelenjen meg kereszténységünk, elengedhetetlen, hogy az értelmiségi tudásunk mellett a keresztény tudásunk is elmélyüljön, és keresztény ismereteinket magabiztosan tudjuk képviselni. Hogyan folytathatnánk keresztény értelmiségként valós diskurzust a pápai enciklikák, a keresztény gondolkodók társadalmi, kul-

turális, gazdasági kérdésekben történő megnyilatkozásainak mély és alapvető ismerete nélkül?

Keresztény értelmiségként kettős tudás birtokában kell lennünk; egyaránt rendelkezünk kell a szociológiai értelemben vett értelmiségi, továbbá mély teológiai ismeretekkel. Egyéni értelmiségi felelősségünk az egyházunk által kibocsátott dokumentumok ismerete. Ugyanakkor egyházunk felelőssége, hogy a tudás forrását ne csak eljuttassa a keresztény értelmiséghez, hanem teremtsen teret a tanítás átadására, magyarázatára, a keresztény értelmiség számára biztosítson alkalmat szabad vitákra a felmerült társadalmi, tudományos kérdésekről, mi több, az egyház belső életének természetes módon jelentkező kihívásait is nyíltan vitassa meg a hívő keresztény értelmiséggel. Szervező, koordináló, szolgáló feladat ez, amelynek a meglévő tudáson túl az infrastrukturális keretei is évszázadok óta megvannak az egyházban. Természetesen merül fel az az igény, hogy az egyház biztosítsa azt a teret, amely lehetővé teszi, hogy a kibocsátott dokumentumokat a keresztény értelmiség megismerhesse, magyarázhassa, egymás közt szabadon megvitathassa.

A keresztény értelmiséget érdemes két csoportra bontani, a papokból és megszentelt éltet élő szerzetesekből álló „egyházi” értelmiségi-ekre, illetve a világiakból álló „laikus” értelmiségi-ekre. Az „egyháziak” képzettségüknél és társadalmi helyzetüknél fogva értelmiséginek tekintendők.

A keresztény értelmiségi meghatározásakor is érdemes bevezetni a szociológiában használt definíciókat, és egyházi értelmiség csoportját is kétválasztani ugyanúgy, mint laikusét, tehát „szakértelmiségire” és az egyház belső közéletében aktívan résztvevő „intellektuel”, vagy azon belül „kritikai” értelmiségire. Így a keresztény értelmiség csoportját minimum négy-hat részre bonthatjuk. A kérdéses pont az alcsoportok közti kapcsolat, a gondolatok cseréje, megosztása, a csoportok közti diszkusszió. Eszerint a keresztény értelmiségben belül egy adott társadalmi kérdés felmerülése esetén külön is érdemes vizsgálni az egyházi és a laikus csoportok belső kommunikációját, és a két csoport egymás közti kommunikációját. Az egyházi értelmiség csoporton belüli véleményformálása történelmileg jól kiépített csatornákon keresztül valósítható meg. A csoport tagjainak kommunikációját a belső hierarchián túl más tényező nem befolyásolja, tehát az, hogy megvalósul-e a vélemények belső ütköztetése, a külső szemlélő számára sokszor láthatatlan, ez a csoport belső felelőssége.

Az egyházi értelmiség kommunikációja a társadalommal sajátosnak tekinthető, hiszen egyházi személyként, klerikusként nyilatkozik, és

hallgatósága is elsősorban ezen társadalmi szerepén keresztül látja, hallja őt. A kommunikáció külső jelekkel, üzenettel (például habitus) is megerősített. Az egyházi értelmiségi személy értelmiségként történő megszólalását, a véleményének szabad ütköztetését, a diszkussziót erősen befolyásolja, akár szűkítheti is a megnyilatkozó-
nak az egyházban betöltött szerepe, rangja. Ritka az az egyházi értelmiségi, aki a párbeszédben — történjen az keresztény vagy épp ellenkező közegben — a hallgató számára elsősorban értelmiségi, és csak másodsorban egyházi.

A kelet-közép-európai, benne a magyar értelmiség társadalomban betöltött szerepe jelentősen eltér a fejlett polgári középréteggel rendelkező nyugati országokétól. Szociológiai tanulmányok sora foglalkozott ezzel az elmúlt évtizedekben. Érdemes lenne alapos és mély szociológiai kutatást végezni az értelmiség egy külön, eddig nem vizsgált csoportjában, a keresztény hittel rendelkező értelmiségi csoport tagjai között. A laikus keresztény intellektuel értelmiség helyzete még a sajátos kelet-európai értelmiségi léten belül is egyedi tulajdonságokat mutat. Ami első pillanatban is látható, hogy a keresztény értelmiség jelenléte a magyar közgondolkodásban a hívő keresztények számarányához képest is alulreprezentált. A keresztény kritikai értelmiségi-ek száma pedig nagyon csekély.

Lényegesen jobb a helyzet a szakértelmiség területén, főleg a reáltudományokkal foglalkozó keresztény szakértelmiség körében. Ennek oka a kommunizmusnak a keresztény értelmiséget szervezetten korlátozó kultúrpolitikájában található. A keresztény családból származó diák felsőfokú tanulmányait a reáltudományok területén tudta a legsikeresebben folytatni, az egyetem felvételük során a képletek, matematikai szabályok racionalitása esélyegyenlőséget teremtett számukra. A humán területek, azon belül is az oktatás, a szociológia, a társadalomtudományok területén történő továbbtanulás lehetősége szinte teljesen el volt zárva a keresztény fiatalság elől. Az egyházi, rendi fenntartásban lévő gimnáziumok, igazodva a lehetőségekhez, nagyon erős reálképzésben részesítették diákjaikat. Meg is volt az eredménye, hiszen a továbbtanulni akaró keresztény fiatalok számára a legmagasabb felvételi arányt tudták biztosítani. Ennek következménye, hogy kialakult egy nagyon erős keresztény szakértelmiségi réteg a műszaki-, az orvostudományok, az informatika területén, amelyek társadalmi elismertsége látható, érzékelhető és magasan pozícionált. Képviseleik szakértelmiségi kérdésekben rendszeresen szerepelnek a médiában, véleményük széles körben elfogadott. A gazdasági életben a keresztény szakértelmiség jelentős, és társadalmilag is magas

presztízzsel rendelkező pozíciókat birtokol. A hiány a humánterületek, az oktatás, a kultúra, a társadalomtudományok terén, tehát a kultúra-teremtő és a közéletben résztvevő intellektuel értelmiségben mutatkozik.

A rendszerváltozás óta eltelt 25 év, és nem jelent meg a széleskörű elfogadottsággal rendelkező, véleményformáló keresztény intellektuel értelmiség. Azok a keresztény értelmiségiek, akik a nem keresztény értelmiség számára is elfogadottak, javarészt egyházi személyek köréből kerülnek ki, és számuk nagyon csekély. A laikus keresztény intellektuel értelmiség, amely véleményformáló erővel bírna a magyar társadalomban, igen csekély létszámú, a keresztény kritikai értelmiség kialakulásának pedig csak a csírái látszanak.

Miért nem alakult ki, vagy ha kialakult, akkor tagjai hova tűntek?

Az a keresztény értelmiségi, aki fontosnak érezte, hogy a közéletben szerepet vállaljon, nagyon gyorsan a politikai hatalmi központokban tűnt fel, politikai szakértelmiségivé vált. Természetes folyamat volt ez, hiszen a politikai életben is hatalmas hiány volt a keresztényként gondolkodó politikai szakértelmiségre. A közvélemény formálásában döntő szerepet játszó médiában is hamar megjelentek keresztény gondolkodók, akik nem tudtak ellenállni a média túlpolitizált légkörének, és politikailag is elkötelezett publicista szakértelmiségiként tűntek fel. Mindkét területen — a politika és a média területén is — óriási hiány és ebből fakadóan kereslet volt a képzett keresztény gondolkodók iránt, így az erős szívóhatás természetes volt, ami azt eredményezte, hogy politikailag független véleményformáló erőként a keresztény értelmiség nem tudott megjelenni a magyar közgondolkodásban.

A mai keresztény értelmiséget jól körülhatárolható politikai szimpátia jellemzi, sőt szinte társadalmi elvárás, hogy aki keresztény értelmiségi, az konzervatív, jobboldali pártszimpátiával rendelkező legyen. Ennek eredménye, hogy az a keresztény értelmiségi, aki társadalmi kérdésekben nyilvánít véleményt, biztos lehet abban, mondanivalóját a politikai előítélet hálóján keresztül kényyszerül eljuttatni hallgatóságához. Ebből a beszűkített társadalmi mozgástérből nagyon nehéz kilépni és valós értelmiségi érvrendszerrel társadalmi kérdésekre reflektálni, mi több, keresztényként hozzászólni, véleményt nyilvánítani.

A keresztény értelmiségi helyzetét nehezíti a belső egyházi-laikus és a laikus-laikus keresztény értelmiségi közti diskurzus elégtelensége. Csakis a belső vitákban megedződött, megfelelően mély teológiai, kulturális, társadalmi, szociológiai, pszichológiai tudással rendelkező értelmiség tudja hitelesen képviselni magát keresztény értelmisé-

giként. A tudás megszerzésének strukturális hátterét az egyház biztosítja. Szükséges lenne kialakítani az egyházon belül azokat a technikákat, diskurziós tereket, amelyek alapját képezik a keresztény elkötelezettségű elit kialakulásának. Ezek hiányának egyik oka talán az, hogy a keresztény értelmiségi csoportok közti belső kommunikációt megterhelik a feudális maradványok. Az ebből fakadó kommunikációs átkódolás egyszerűen lehetetlenné teszi — bármilyen társadalmi kérdéstről, vagy akár az egyház belső életének kihívásairól legyen szó — az autonóm gondolatok közvetítését, azokról nyílt diskurzus folytatását.

A teológiai tudás megszerzése, az enciklikák ismerete az értelmiség felelőssége! A gondolatok belső — az egyházi és a laikus gondolkodó csoportok közti — véleményütköztetésének, a valós diskurzusoknak a kialakítása azonban mindkét gondolkodói csoport felelőssége. Ha a keresztény gondolkodók nem tudják kialakítani a gondolatok, vélemények ütköztetésének belső szabadságát, és az egyházi-laikus kommunikációt a fellebbvaló-alattvaló attitűd árnyékolja be, aligha gondolhatjuk, hogy a keresztény értelmiség képes lesz megfelelő érvrendszerrel fellépni, sokszor szinte azonnal reflektálni bizonyos társadalmi kérdésekre egy előítéletekkel nehezített terepen.

Ha nehéz is, de ki kell mondanunk, hogy sokszor jobban kedveljük az alattvalói lojalitással rendelkező keresztény gondolkodót, mint a kellemtelen kérdéseket feszegető, a meglévő belső hatalmi rendszereket, szokásokat vagy kulturális struktúrákat is megkérdőjelező, az egyházi intézményeket újfajta tevékenységre készítő, fura ötletekkel előálló keresztény értelmiségit. Könnyebb kedvelni az alattvaló típusú „jó keresztényt”, aki elfogadja a kész válaszokat, de az ilyen típusú gondolkodó erőtlenebb egy nem keresztényi érvrendszerrel szemben, érve sablonosak, társadalmi hatása csekély. A szabadgondolkodó értelmiség kulturális megnyilatkozásai autonómok vagy annak tűnnek, hierarchiától és struktúrától függetlenek, még akkor is, ha tudjuk, hogy ez a függetlenség sokszor látszólagos. Autonómiájuk teljes tudatában fejtik ki véleményformáló gondolataikat, még akkor is, ha ők maguk sem politikailag, sem világnézetiileg nem autonómok, sőt sokszor nagyon szűk és behatárolt gondolati sémákban mozognak. Ez a magabiztosság az, amely erőt ad szavuknak, amelyet felerősít a kommunikáció kellő hangossága, mint ahogy a hatalomtól való függetlenségük hangsúlyozása is, amelynek az az eredménye, hogy a közgondolkodás könnyebben elfogadja véleményüket, mint véleményformáló erőt. Kommunikációs versenyelőnyök ezek, amelyek magyarázzák ugyan a keresztény értelmiség

gyenge véleményformáló képességét, de erőtlenségének a valós okai nem kizárólag külső tényeken alapulnak. Az egyházi és a keresztény laikus értelmiség kritikái önvizsgálata, önreflexiója nélkül csak ábrándozhatunk egy magabiztos, keresztény értelmiségi rétegről.

Kizárólag a hit és a megváltott ember szabadságának talaján álló, autonóm keresztény gondolkodó értelmiség tud valós véleményformáló erőként a közéletben hatásosan részt venni, a közjót szolgálni.

A közjó szolgálatában a keresztény gazdasági elit az a szegmens, amely — mint a gazdasági elit része — látható befolyással bír társadalmi kérdésekben. A csoport befolyásának növekedését támogatja az elmúlt időszak politikai hatalmi struktúrája, de ez a támogatás a keresztény gazdasági elit társadalmi presztízsében ugyanannyi kárt is okoz, mint amennyi gazdasági előnnyel jár. Kialakulóban van azonban egy önálló, az egyházi és a politikai hatalomtól kellő távolságban, autonóm módon működő keresztény gazdasági szakértelmiségi elit, amely a keresztény társadalmon belüli és azon kívüli elismertségét kizárólag saját, a társadalomban végzett tevékenységének köszönheti. Ez az értelmiségi szegmens sajátos helyzetéből fakadóan képes autonóm véleményformálásra, elismertségét az egyházi és világi politikai hierarchiától függetlenül vívta ki, viszont nem helyettesíti teljes mértékben a keresztény intellektuel szerepét. A keresztény gazdasági szakértelmiség megerősödését segítették a piaci viszonyok, a változó világgazdaság innovációs nyomása és az új technológiák térnyerése a mindennapi életben. Kérdés, hogy mennyiben és hogyan képes ez a gazdasági elit támogatni vagy háttérrel biztosítani az autonóm, közéletben aktív vagy akár kritikai keresztény értelmiség kialakulásához. Képes lesz-e átadni, illetve az értelmiségi szerepre törekvő keresztények képesek és hajlandók lesznek-e átvenni, alkalmazni a keresztény gazdasági szakértelmiség autonóm gondolkodásmódját és progresszivitását?

Progresszivitás nélkül a globalizált világ kihívásaira, a felmerülő új típusú feszültségekre, társadalmi, kulturális, gazdasági és az egyre erősödő mértékben megjelenő vallási jellegű konfliktusokra válaszokat kereső, véleményformáló elitben a keresztény értelmiség nem fog tudni hallhatóan részt venni. (A progresszivitás nem jelentheti a meglévő értékek elvetését.)

Napjainkban globalizált, hálózatokon, az információk szabad áramlásán, tudáson alapuló világról beszélünk. Mintha nekünk, keresztényeknek idegen, ellenséges világ lenne ez, pedig az első, a földrajzi területeket teljes egészében lefedő információs hálózatot a keresztény vallás

építette ki. A vallás terjedésén túl ezen a hálózaton keresztül kultúrák, gondolatok áramoltak országok között, így terjedhetett el a gótika, a reneszánsz művészete szerte Európában. Modellezzük le a keresztény közösségek hálózatát, és azt látjuk, hogy a mai globális hálózatokon alapuló világ csak technikailag különbözik a plébániák, monostorok, püspökségek... hálózatától. Mindkét rendszer alkalmas gondolatok cseréjére, az információ terjesztésére. Csak gondoljunk a Földet körülvevő információs sztráda grafikai megjelenítésére. Rajzoljuk fel ugyanerre a Földre azokat a pontokat, ahol keresztény közösségek működnek. A két kép között nem lesz nagy különbség! Az, hogy miért nem tudjuk használni, miért nem sikerül nekünk, keresztényeknek a közjó szolgálatába állítanunk saját hálózatunkat és a technikai lehetőségeket, alapos vizsgálatra szorul.

A technikai fejlődés révén az egyes ember önmaga is képes „körbeérni, befogni” a Földet, ezzel valami új jött létre, az emberi lét, gondolkodásunk új szintre lépett. Az emberi történelemben először alakul ki az egységes emberi gondolkodás, az egységesnek tekinthető emberi kultúra. Ennek a kultúrának keresi most az emberiség a legkisebb közös nevezőjét, azokat a csoportidentitáson túli kapcsolati pontokat, amely összeköti az egyes emberi közösségeket egymással, és az egész emberiséget, mint a teremtés részét. A kihívás számunkra az, hogy a kereszténységnek a világról, azon belül az emberről alkotott képe milyen szerepet fog betölteni ebben a kialakuló új világban. Csakis értékeinken alapuló, progresszív, a többi emberi kultúrát ismerő, elfogadó keresztény gondolkodó értelmiség képes ennek a képviselőletére. Mindez már létezik is az egyház rendszerében, hiszen a missziós munkák többsége erről az elfogadásról szól. A missziós munkát végző, segítő emberekből sugárzik a szeretet! Kultúrák közötti párbeszédet folytatnak, kommunikálnak elestett, nem keresztény vallású emberekkel. Ha a segítés, a megtartás szintjén képesek vagyunk a szeretet működtetésére, akkor az értelmiségi cselekedeteinkben is képessé kell válnunk rá. A keresztény feladata nemcsak a szereteten alapuló megértés, a másik befogadása, hanem a saját kultúránk, gondolataink, megoldásaink olyan módon történő közvetítése, hogy azt a másik képes legyen befogadni, elfogadni, még akkor is, ha nem mindenben ért velünk egyet.

Amikor kultúrák párbeszédéről beszélünk, a keresztény értelmiségnek a hitén alapuló, egyetemes választ kell adnia a tömegkultúra, a gazdasági egyenlőtlenségek, a Föld javainak egyenlőtlen elosztása által kiváltott népvándorlások, a fenntarthatatlan gazdasági fejlődés, a gazdaság és

a pénz túlsúlya, a túlnépesedés kihívásaira. Ugyanígy a világ számos pontján keresztények számára a kihívást a kiújuló vallási alapra helyezett politikai, hatalmi harcok jelentik, amelynek áldozatai keresztények. Mindennapi feszültségpont az emberiség által megtermelt javak egyenlőtlen elosztásából fakadó migrációs nyomás a világ több pontján. Az igazságtalanságok elítélésén túl vannak-e a keresztényeknek kidolgozott, a konfliktus gyökereit bátran feltáró, és arra megfelelő, a másik fél jogos érdekeit is figyelembe vevő bátor válaszai, javaslatai? Végül nem lehet megkerülni az elmúlt évtizedben a keresztény kultúrkör belső vitáit sem, amelyek a gazdaság kérdéseitől a család átalakuló struktúrájáig számos szinten feszegetik saját kulturális hagyományainkat.

Pápai enciklikák sora foglalkozik a fenti kérdésekkel, ad válaszokat minden jóakarátú embernek. Nyugati, keresztény tudományos körökben, egyetemeken egyre jelentősebb műhelyek, iskolák alakulnak. A magyar keresztény értelmiség egyetemleges felelőssége, hogy ismeri-e, gondolat- és érvrendszerébe beépíti-e ezen megnyilatkozásokat, kutatásokat. Ha nem teszi, ha nem képes azt kifejezni, transzformálni a hallgatóságának, akkor az egyház által felvetett megoldási utak kimaradnak a társadalomban folyó párbeszédéből. Hazai keresztény értelmiségi műhelyekben sok munkával kell kidolgozni azokat a közérthető válaszokat, amelyet a tömegkultúrán szocializálódó ember is megért és képes alkalmazni. A válaszokat pedig a modern tömegkommunikációs eszközöket professzionálisan felhasználva, kellő hangerővel szükséges eljuttatni a többi értelmiségi körhöz és a széles hallgatósághoz.

Szükséges lenne a keresztény értelmiség szerepét, tudásának érvényesülését saját közössége felé is definiálni. Helyi, közösségi szinten a szoros és közvetlen emberi kapcsolatok következtében érezhető, látható módon hasznosulhat az értelmiségiek tudása, legyen az kulturális program, vagy a helyi közösség által fenntartott intézmények működésének segítése vagy egyéb kezdeményezés. A hasznosulás javarészt önkéntes és hozzájárulás jellegű, tehát ellenszolgáltatás nélkül történik, az értelmiségi szabadságjából áldoz a közösség javára.

A kihívást mindkét fél — a laikus értelmiség és az egyház — számára nem annyira a helyi közösségi életben való részvétel, hanem a laikus értelmiség tudásának az egyház hierarchiájának

magasabb szintjein való érvényesülésének lehetősége jelenti.

Szüksége van az egyháznak az egyház belső közéletében is aktív intellektuel vagy esetlegesen kritikai értelmiségre, jelentős intellektuális erőforrásra, hogy a gyorsan változó, keveredő emberi kultúrák körében az Evangélium üzenete ne csak hallható legyen, de élhessünk is aszerint.

Az elkövetkező évtizedek globális kihívásai megkövetelik tőlünk, keresztényektől az aktív, hallható, valós hatással bíró közvetlen részvételt a helyi, közösségi, országos és globális társadalmi kérdésekben. A felmerülő kérdésekről közös nevezőt kell kialakítanunk, amelyet kommunikációnk során mint közös nyelvet használunk.

Krisztus példáját tekintve programot adott a keresztény értelmiségnek a hegyi beszédben! A laikus értelmiségnek, azok civilszervezeteinek egymásra kell találniuk. Tudniuk kell egymásról, tudásukat ki kell cserélniük, és mint keresztény értelmiségi tudáspontok kell, hogy működjenek. Az egyháznak pedig minden eszközzel, a szubszidiaritás elvét szem előtt tartva, támogatnia szükséges ezeket a kezdeményezéseket, legyenek azok kicsik vagy nagyok, illetve bármely területen. Fejlődésükhöz, megerősödésükhöz megtartó háttérrel kell, hogy biztosítson. Csakis így tudja betölteni legfontosabb szerepét a keresztény értelmiség, az ember és az emberi társadalom szellemi fejlődésének a segítését.

Léteznek ilyen kezdeményezések már, és egyre több alakul, mivel nem csak a keresztény társadalom igényli a válsággal teli világban az útmutatást, a válaszokat.

Ezeket kidolgozni nagy munka, amelyet el kell kezdenünk. Ez a közös felelősségünk.

Az Evangéliumot Krisztus az egyházára bízta, küldetésünk van!

TÓTH JÓZSEF

Az írás „A keresztény értelmiségiek szerepe korunk társadalmában” című pályázatra készült.

¹Kristóf Luca: *Véleményformálók. Hírnév és tekintély az értelmiségi elitben.* L'Harmattan, Budapest, 2014.

²Charles Kadushin: *The American Intellectual Elite.* Little Brown, Boston, 1974.

³Horányi Özséb: *A(z) (keresztény) értelmiség(i) feladatairól (a mai Magyarországon).* A Magyar Pax Romana Zsinati Klubjában 2010. október 18-án elhangzott előadás leírt, kibővített változata: <http://www.ozseb.horanyi.hu/>